

Znárodňovací dekrety

K návrhu vlády a po dohodě se Slovenskou národní radou ustanovují

ODDÍL I

Rozsah znárodnění

§ I

(1) Dnem vyhlášení tohoto dekretu se znárodňují zestátněním

1. podniky provozované podle obecného horního zákona, báňská oprávnění podle §§ 22 a 41 obecného horního zákona a práva majitelů pozemků podle § 1, záhlaví I, částka VII dočasných soudních pravidel z roku 1861, platných na Slovensku,
2. energetické podniky a zařízení sloužící výrobě, opatřování, rozvodu a dodávce energie všeho druhu, kterou lze rozváděti širšímu okruhu spotřebitelů, zejména elektřiny, plynu a páry, s výjimkou výrobních závodních zařízení neznárodněných podniků, které energii převážně samy spotřebují,
3. železárny, ocelárny, válcovny oceli, huti na barevné kovy s výjimkou tavíren kovů výrobně i hospodářky samostatných,
4. slévárny šedé, ocelové, kujné litiny a barevných kovů, s více než 400 zaměstnanci podle průměru stavů ke dnům 1. ledna let 1942 až 1944,
5. válcovny, lisovny a tažírny kovů, pokud nezpracovávají jen olovo nebo cín,
6. podniky průmyslu kovodělného, elektrotechnického, jemné mechaniky optiky, s více než 500 zaměstnanci podle průměru stavů ke dnům 1. ledna let 1942 až 1944,
7. podniky zbrojního průmyslu, které svým výzkumným i výrobním zaměřením jsou nositeli vývoji vojenské výzbroje a výroby výbušnin,
8. z oboru chemického průmyslu podle stavu v den počátku účinnosti tohoto dekretu:...
9. těžba a ložiska magnezitu, azbestu, kaolinu, slídy, živce...
10. podniky pro výrobu technického personálu, osinkového zboží, s více než 150 zaměstnanci.....
11. podniky pro výrobu skla s vanovým zařízením na nepřetržitý provoz.....
12. podniky pro výrobu skla s denními vanami...
13. podniky, jejichž základním výrobním oborem jest výroba stavební, technické keramiky, kachlového zboží, porcelánu, vápna a těžba vápence....
14. podniky, jejichž základním výrobním oborem jest výroby cihlářského zboží s více než 200 zaměstnanci...
15. podniky pro výrobu celulózy...
16. podniky vyrábějící zároveň papír a lepenku, papír a dřevovinu, lepenku a dřevovinu nebo všechny tyto druhy, s více než 300 zaměstnanci...
17. podniky pilařské s více než 150 zaměstnanci...
18. podniky pilařské s dalším zpracováním dřeva...
19. podniky pro tovární výrobu dýh...
20. přádelny bavlny, česané příze...
21. tkalcovny bavlny s více než 500 zaměstnanci...

22. tkalcovny vlny, hedvábí a umělých vláken..., atd., atd.

A datum podpisu? Dne 24. října, datum vyhlášení: 27. října 1948. Jsme ale v říjnu 1945 a kromě výše zmíněného dekretu prezidenta dr. Beneše, stvrzeného podpisy všech členů tehdejší vlády, byly vyhlášeny další znárodňovací dekrety...

- Dekret prezidenta republiky ze dne 24. října 1945 o znárodnění některých podniků průmyslu potravinářského.
- Dekret prezidenta republiky ze dne 24. října 1945... o znárodnění bank akciových.
- Dekret prezidenta republiky ze dne 24. října 1945 o znárodnění soukromých pojišťoven...

A tak se stalo, že v průmyslu znárodněný sektor napříště zaměstnával ve znárodněném sektoru 61 % československých dělníků a představoval 90 % průmyslových výrobních prostředků a 75 % průmyslové kapacity země (podle Karla Kaplana *Znárodnění a socialismus*). Zároveň ovšem byly přijaty i dekrety, které měly prvořadou úlohu k jejich naplňování, ať již šlo o dekret o závodních a podnikových radách či o Fondu národní obnovy.

Cesta k podepsání dekretů

Cesta k dekretům nebyla jednoduchá. Naznačil ji již Košický vládní program. Už v prvních týdnech po osvobození konfiskační opatření byla chápána jako první krok na cestě vedoucí k socialismu. Zvláště dělnické masy, jak zdůrazňuje Jacques Rupnick ve svých *Dějínách Komunistické strany Československa*, vyvinuly tlak na co nejširší převedení výrobních kapacit pod stát a hned v květnu a červnu chtěly prosadit další zestátnování. Komunisté však tehdy upozorňovali na to, že tomu tak není. V deníku *Práce* vystoupil dokonce Antonín Zápotocký se svým zásadním článkem (22. června 1945):

»Dnes jsme v periodě národní revoluce. V politickém směru je vedoucí myšlenkou revoluční demokracie, na poli hospodářském jdeme směrem státního národního kapitalismu...«

Ani velké zestátnovací dekrety prezidenta dr. Beneše nebyly chápány jako socialistické...
»Nesmíme se domnívati, že budujeme socialistický stát...« (Antonín Zápotocký.)

Úkol z Košic

Už Košický vládní program tedy počítal se znárodňováním. Při jeho naplňování však vládnoucí strany jednotné nebyly a zřejmě ani prezident Beneš si jeho rozsah a termín vejití v platnost při podpisu vládního programu ne zcela uvědomoval... *»Byl bych dal přednost... kdybychom postupovali po etapách a kdyby celý zákon co do rozsahu byl prováděn tak, aby postupem doby bylo více zkušeností...«* (citováno podle *Soumraku československé demokracie L. Feierabenda*)

Jednání vlády

Během srpna Kancelář prezidenta republiky zpracovala znárodňovací náměty. Ve dnech 5.-6. září je datováno shromáždění připomínek, když týden před tím proběhlo připomínkové řízení. Ne všechny připomínky do svodky Kanceláře byly však přijaty.

Desátého září ministr průmyslu Bohumil Laušman předložil vládě upravenou osnovu dekretu o znárodnění dolů a podniků energetického, zbrojního, klíčového a velkého průmyslu. Politický souboj o rozsah znárodnění a jednotlivé paragrafy mohl začít.

Předem však si řekněme, proč znárodnění, a nikoli zestátnění... Důvodem bylo to, že vyvlastněné podniky se zorganizovaly na rozdíl od železnice či pošty *»do podoby národních podniků, tedy koncernů, které hospodařily na podnikatelském... principu. Vláda měla na ně vliv jen prostřednictvím bank, odvodových normativů, ani po zavedení dvouletky neměla právo jim konkrétně přímo ukládat takové výrobní úkoly, které by je v tomto směru zavazovaly«*. (Milan Otáhal v *Křížovatkách 20. století*).

Nyní si namátkou připomeňme některé myšlenky ze zápisu diskuse, která probíhala na úrovni

vlády:

- **13. září (mimořádná) schůze vlády...** ministr profesor A. Procházka (lidová strana): *»Jsme... pro znárodnění podniků, které mají celostátní význam, současně však jen pro etapové řešení tohoto problému, protože počet podniků, o jaký tu jde, je neobyčejně veliký, a převedení průmyslu v takovém rozsahu nedá se provésti najednou...«*

- **19. září - 56. schůze vlády...** ministr V. Majer (sociální demokracie): *»Naše elektrárny vznikly... organicky z místních poměrů a potřeb a jejich správa se řídí těmito poměry a potřebami. Přeměníme-li náhle takový samosprávný podnik na národní podnik podle dekretu, bude to mít za následek podstatnou změnu a uplatní se celostátní zájem proti zájmům místním...«*

- **25. září - 60. schůze vlády...** ministr P. Fr. Hála (lidová strana): *»V komisi ministrů nedošlo k dohodě o znárodnění sklářských hutí... nemůže souhlasit se znárodněním středních podniků dobrých českých firem...«*

- **2. říjen - 63. mimořádná schůze vlády...** náměstek Kl. Gottwald doporučuje, *»aby se limit počtu zaměstnanců snížil pro přádelny na 400, přičemž pro tkalcovny bavlny zůstává 500 a pro ostatní tkalcovny zůstává nedotčeno ustanovení bodu 11 f). Vláda schvaluje tento návrh 10 proti 8 hlasům«.*

- **3. říjen - 65. schůze vlády -** *»Proti některým bodům § 1a) o potravinářském průmyslu hlasovali zástupci tří stran, tj. lidové strany, národněsocialistické strany a slovenské strany Demokratické. Nelze proto tvrdit, že věc je dohodnuta. Náměstek K. Gottwald konstatuje, že za tohoto stavu věci bude třeba znovu jednat, poněvadž skutečně nelze zástupce několika stran Národní fronty terorizovat...«*

Tak tedy probíhala jednání vlády. Aby definitivní text byl prezidentem, předsedou vlády, jeho náměstkou a ministry podepsán a v plné shodě vyhlášen, muselo ještě proběhnout devět dalších jednání vlády a nespočet schůzek expertů.